Резюме

У науковій статті розглядається проблема захисту прав власника в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Досліджено ряд питань, зокрема, поняття, процедуру передачі, примусового відчуження або вилучення майна, способи захисту прав власника. Основну увагу приділено аналізу законодавства у цій сфері.

Ключові слова: власність, захист, воєнний стан, надзвичайний стан.

Резюме

В научной статье рассматривается проблема защиты прав собственника в условиях правового режима военного или чрезвычайного положения. Исследовано ряд вопросов, в частности, понятие, процедуру передачи, принудительного отчуждения или изъятия имущества, способы защиты прав собственника. Основное внимание уделено анализу законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: собственность, защита, военное положение, чрезвычайное положение.

Summary

In a scientific paper the problem of protection of ownership rights in the legal regime of military or state of emergency. Investigated a number of issues, in particular, the concept, the transfer procedure of expropriation of property or rip it out, how to protect the rights of the owner. The focus is on the analysis of the law in this area.

Key words: property, protection, military situation, a state of emergency.

Отримано 24.09.2012

О. С. СНІДЕВИЧ

Олександр Станіславович Снідевич, *кандидат юридичних наук, асистент кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

СУТНІСТЬ ПРОЦЕДУРИ ВИЗНАННЯ ВИКОНАВЧОГО ЛИСТА ТАКИМ, ЩО НЕ ПІДЛЯГАЄ ВИКОНАННЮ

Законом України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо примусового проникнення до житла, виїмки та вилучення документів виконавчого провадження" від 15.03.2006 р. було викладено в новій редакції статтю 369 ЦПК України та запроваджено новий процесуальний інститут – визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню.

Не дивлячись на те, що з моменту запровадження цього інституту минуло вже більше шести років, він фактично ще не досліджувався науками цивільного чи виконавчого процесів. Окремі питання щодо нього містять лише науково-практичні коментарі до ст. 369 Цивільного процесуального кодексу України (автори – Я. П. Зейкан, В. І. Тертишнік, О. І. Угриновська, С. Я. Фурса та інші), що не можна вважати достатнім вивченням цього інституту. Крім того, й аналіз практики застосування судами ст. 369 ЦПК свідчить про те, що ця практика є неоднозначна та суперечлива, викликана нерозумінням судами сутності та особливостей процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, її місця у системі цивільного процесу, співвідношенні з іншими процесуальними процедурами. Зазначене викликає необхідність більш істотного вивчення сутності процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, її призначення.

Метою цієї статті, таким чином, є віднайдення сутності процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, яка б дозволила зрозуміти призначення цього процесуального інституту, а також окреслити її особливості.

Частина 2 ст. 369 ЦПК передбачає, що суд, який видав виконавчий лист, може за заявою стягувача або боржника визнати виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню, та стягнути на користь боржника безпідставно одержане стягувачем за виконавчим листом. Підстави для цього загалом містить ч. 4 ст. 369 ЦПК, відповідно до якої суд визнає виконавчий лист таким, що не підлягає виконанню, повністю або частково, якщо його було видано помилково або якщо обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням добровільним виконанням боржником чи іншою особою або з інших причин. Наслідком визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 49 Закону України «Про виконавче провадження» є закінчення виконавчого провадження.

На наш погляд, сутність процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, багатогранна.

Визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, здійснюється вже на завершальній стадії юрисдикційної діяльності – стадії виконання судового рішення. У зв'язку з цим сутність цієї процедури, на

© О. С. Снідевич, 2012

наш погляд, не може не зумовлюватися сутністю виконавчого провадження, в якому матеріальні права, встановлені судом, знаходять свою примусову реалізацію. Виходячи з підстав визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, які визначені ч. 4 ст. 369 ЦПК та пов'язані, насамперед, з відсутністю матеріального обов'язку в боржника, сутність цієї процедури, насамперед, треба шукати в питанні співвідношення виконавчого процесу та матеріального права, що підлягає захисту.

Крім того, визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, взагалі може призвести до неможливості фактичного виконання рішення суду, яке набрало законної сили. Через це питання визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, безпосередньо пов'язане і з питанням законної сили судового рішення, одним з проявів якої є реалізованість судового рішення.

На наш погляд, у процедурі визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, найбільш повно знаходить свій прояв проблема співвідношення виконавчого провадження та динаміки матеріально-правового відношення, встановленого юрисдикційним органом.

Юрисдикційна діяльність компетентних органів, яка спрямована на захист матеріальних прав учасників правовідносин, як правило, не впливає на динаміку матеріального правовідношення. Процес сам по собі не породжує будь-яких матеріальних прав. Матеріальне правовідношення розвивається на підставі юридичних фактів, визначених матеріальним правом. Поміж тим, особливості та наслідки юрисдикційного процесу на кожному з його етапів залежать від стану матеріального правовідношення у момент здійснення процесуальних дій.

У зв'язку з цим, на наш погляд, на кожному з етапів юрисдикційного процесу існує проблема адекватного відображення у цьому процесі особливостей матеріального правовідношення в конкретно визначений момент часу, проблема гармонійного узгодження процесу та особливостей матеріального права, що підлягає захисту. Зазначене є проявом дії принципу об'єктивної істини, суть якого полягає у захисті в юрисдикційному процесі лише тих матеріальних прав, які об'єктивно існують на момент здійснення цього процесу. В іншому разі такий процес не має права на існування.

При винесенні судового рішення всі матеріально-правові юридичні факти, що мають значення для справи та існують на момент його винесення, враховуються судом. У разі їх неврахування рішення суду може вважатися незаконним та може бути переглянуте у встановленому законом порядку.

Саме рішення суду загалом не впливає на динаміку матеріально-правового відношення, за винятком перетворювальних (конститутивних) рішень, постановлених за наслідком розгляду перетворювальних позовів. За загальним правилом рішення суду не є юридичним фактом матеріального права, а тягне лише процесуальні наслідки. Таким чином, після винесення рішення суду юридичні обов'язки зобов'язаної сторони, як правило, не припиняються, матеріальне правовідношення продовжує існувати та може й надалі розвиватися, а юрисдикційний процес переходить у свою завершальну стадію – виконавче провадження.

Після набрання рішенням суду законної сили зміни в матеріально-правовому відношенні, встановленому судовим рішенням, можуть відбуватися як в межах процедур виконавчого провадження, так і поза їх межами. Якщо ці зміни відбуваються в межах процедур виконавчого провадження, то вони набувають більшої визначеності, при їх оформленні враховуються не лише матеріально-правові особливості розвитку правовідношення, а й безпосередньо особливості процедур виконавчого провадження. За таких умов зміни матеріально-правового відношення враховуються в динаміці й виконавчих процесуальних правовідносин.

Якщо ж такі зміни відбуваються поза межами виконавчого провадження, наприклад, в силу специфіки матеріально-правових юридичних фактів, то при їх оформленні або в момент, коли вони відбуваються, враховуються лише матеріально-правові особливості, процедури виконавчого провадження не враховуються. Поміж тим, у зв'язку з існуванням процесуальних відносин щодо виконання рішень суду, постає проблема відображення цих змін у виконавчому процесі, які, виходячи з принципу об'єктивної істини, обов'язково повинні знайти відображення у виконавчому провадженні.

У зв'язку з цим, на наш погляд, визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, з підстав відсутності обов'язку боржника повністю чи частково у зв'язку з його припиненням добровільним виконанням боржником чи іншою особою або з інших причин є, насамперед, процесуальним наслідком відображення розвитку матеріально-правового відношення після винесення рішення суду або ж набрання ним законної сили, процедурою реалізації у виконавчому процесі тих змін, які відбулися у встановленому судом матеріально-правовому відношенні та призвели до відсутності повністю або частково матеріально-правового обов'язку боржника.

Процедура встановлення таких змін вимагає аналізу вже встановленого судом матеріально-правового відношення, аналізу матеріально-правових юридичних фактів, які виникли вже після винесення рішення, потребує оцінки доказів. Саме через це така процедура відбувається виключно за участі суду та не повинна реалізовуватися державним виконавцем самостійно.

Крім того, законодавство передбачає певні умови видачі виконавчого листа, визначені, насамперед, ст. 368 ЦПК. Не можна не враховувати, що в практиці можуть трапитися порушення цих умов.

Так, виконавчий лист може бути виданий судом помилково, наприклад, за рішенням суду, яке ще не набрало законної сили, або ж взагалі за рішенням, яке не підлягає примусовому виконанню. У зв'язку з цим законодавство фактично повинне містити процедуру анулювання такого виконавчого листа. Такою процедурою і є процедура визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, в якій відбуває ревізія факту видачі судом такого виконавчого листа.

Сутність процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, необхідно шукати й у питаннях наслідків законної сили судового рішення.

Так, в науці цивільного процесу вже давно є встановленим те, що після набрання рішення суду законної сили, воно набуває ознак загальнообов'язковості, яка базується на таких властивостях рішення як стабільність та реалізованість (здійсненність). При цьому, здійсненність рішення суду розглядається як гарантована можливість добровільного і примусового виконання рішення суду, а також сприяння інших осіб у його виконанні. Таким чином, рішення суду, яке набрало законної сили та в силу специфіки резолютивної частини підлягає примусовому виконанню, є обов'язковим до виконання на всій території України (ст. 124 Конституції України).

Однак, як вбачається з наслідків визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, рішення суду, яке було підставою для видачі такого виконавчого листа, фактично не виконується. У зв'язку з цим, визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, фактично позбавляє рішення суду ознаки здійсненності.

Професор М. Штефан у 2005 р. правильно зазначав, що правова дія здійсненності обмежена в часі процесуальним строком давності примусового виконання рішення, але не діє на рішення про стягнення періодичних платежів і про визнання. Для інших наслідків законна сила рішення є безстроковою[1].

Поміж тим, запровадження у 2006 р. інституту визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, свідчить також про те, що здійсненність як властивість законної сили судового рішення обмежена в часі вже не лише процесуальними обставинами (зокрема, й строком пред'явлення виконавчого листа до виконання), а й матеріально-правовими межами – періодом існування матеріально-правового обов'язку боржника. У разі припинення матеріально-правового обов'язку боржника припиняється дія здійсненності рішення суду як однієї з його властивостей, що знаходить своє юридичне оформлення в ухвалі суду про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню.

З урахування наведеного вважаємо, що при визнанні виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, відбувається ревізія здійсненності як однієї з властивостей рішення суду або ж ревізія факту видачі виконавчого листа.

Поміж тим, така ревізія не є ревізією рішення суду на предмет його законності. Визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, не ставить і не повинне ставити під сумнів законність рішення суду виходячи з ознаки стабільності судового рішення.

Так, рішенням Близнюківського районного суду Харківської області від 17 червня 2009 р. задоволено позов Особа_2 до Особа_1 про витребування майна з чужого незаконного володіння та зобов'язано Особа_1 передати на користь Особа_2 універсальний дисковий агрегат. Рішення суду набрало законної сили 28 червня 2009 р. Третього березня 2010 р. позивачу видано виконавчий лист.

Особа_1 звернувся до суду із заявою про визнання цього виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, на тій підставі, що документи, які підтверджують належність дискової борони Особа_2 та на підставі яких прийнято судом рішення, є підробленими (фальсифікованими).

Ухвалою Близнюківського районного суду Харківської області від 16 лютого 2011 р. у зв'язку з відсутністю правових підстав для цього в задоволенні заяви було відмовлено[2].

Вважаємо, що зазначена ухвала Близнюківського районного суду Харківської області є законною та обгрунтованою. Фактично Особа_1 подала заяву, метою якої є ревізія незмінності та преюдиційності рішення суду та, як наслідок, перегляд самого рішення. Разом із тим законодавство передбачає механізми перегляду незаконних рішень суду, зокрема, й якщо пізніше виявиться фальшивість доказів, на підставі яких воно постановлено. Такі рішення суду можуть бути переглянуті в апеляційному, касаційному порядках, у зв'язку з нововиявленими обставинами або ж Верховним Судом України.

Для визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, важливим є те, що обставини, факти, з якими пов'язується відсутність обов'язку боржника, виникли вже після винесення судом рішення. В іншому разі через визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, відбудеться ревізія такого наслідку законної сили рішення суду як стабільність (а саме незмінності та преюдиційності), що не передбачено процесуальним законодавством.

Так, рішенням Косівського районного суду Івано-Франківської області від 10 лютий 2010 р. з Особа_2, Особа_3 та Особа_4 солідарно було стягнуто заборгованість за кредитним договором та договором поруки. Косівським районним судом було видано виконавчий лист.

Особа_2 звернувся до суду з заявою про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню. Вважає, що його обов'язок за виконавчим листом, виданим на виконання цього рішення суду, повністю відсутній, оскільки відповідної угоди поруки із стягувачем він не укладав і жодних зобов'язань на себе не брав.

Ухвалою Косівського районного суду від 5 травня 2011 р. в задоволенні заяви відмовлено. В ухвалі суд зазначив, що подана Особа_2 заява є безпідставною, підстави, з якими закон пов'язує визнання виконавчого документа таким, що не підлягає виконанню, відсутні[3].

Фактично у своїй заяві Особа_2 оспорює законність рішення суду, а не виданий виконавчий лист. Всі твердження, покладені в основу заяви, спростовують встановлені судом у судовому рішенні факти та правовідносини, а не вказують про відсутність обов'язку боржника, що виникла після постановлення рішення. У зв'язку з цим Косівський районний суд цілком обгрунтовано відмовив у задоволенні цієї заяви Особа_2.

Визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, спрямоване на захист прав боржника. Незважаючи на добровільне виконання судового рішення стягувач може отримати виконавчий лист та звернутися до державної виконавчої служби за його примусовим виконанням[4], або ж недобросовісно вимагати виконання за виконавчим листом після добровільного виконання боржником своїх обов'язків чи в інших випадках, коли відповідного обов'язку у боржника вже немає.

Так, рішенням апеляційного суду АРК від 2 березня 2010 р. з Особа_1 на користь АБ «Київська Русь» стягнуто 21141,54 грн. Виконавчий лист за цим рішенням виданий 3 березня 2011 р.

Особа_1 звернувся до суду з заявою про визнання виконавчого листа таким, що частково не підлягає виконанню. Заяву мотивував тим, що він добровільно частково виконав рішення суду та сплатив 4250 грн, про що є відповідні банківські квитанції.

Ухвалою Євпаторійського міського суду АРК від 10 травня 2011 р. в задоволенні заяви відмовлено. В ухвалі суд зазначив, що, як вбачається з наданих Особа_1 копій квитанцій, всі вони сплачені після серпня 2010 року, тобто після набрання чинності рішенням по справі. Доказів арифметичної помилки при видачі виконавчого листа суду не надано[5].

Безумовно, що зазначена ухвала Євпаторійського міського суду АРК є незаконною та необгрунтованою. З неї взагалі є незрозумілими мотиви відмови Особа_1 в задоволенні її заяви. Поміж тим, як вбачається з цієї ухвали, вже після набрання рішенням апеляційного суду АРК від 2 березня 2010 р. законної сили Особа_1 добровільно частково виконав його, сплативши на користь стягувача 4250 грн.

У зазначеному прикладі стягувач, не виключено, діяв не зовсім добросовісно. Він отримав виконавчий лист на всю суму, стягнену за рішенням суду, хоча Особа_1 частково вже виконав це рішення. Виникла ситуація, за умов якої з Особа_1 може бути повторно стягнуто вже сплачену заборгованість.

У випадках добровільного виконання боржником рішення суду зажди може виникнути така проблема, як у Особа_1. Ця проблема отримала назву проблеми «подвійного виконання» за одним виконавчим листом[6]. Вона, на наш погляд, є суттєвою настільки, що лише саме її потенційно можливе виникнення в конкретних правовідносинах в багатьох випадках перешкоджає добровільному виконанню судового рішення боржником. Наявність процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, частково запобігає порушенню або ж усуває вже існуючі порушення прав боржника у разі, коли ця проблема все ж таки виникає в конкретних правовідносинах.

---

[1] *Штефан М. Й.* Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан. – К.: Концерн «Видавничий дім „Ін Юре"», 2005. – С. 422.

[2] Справа № 2003/6-1/2011 //Архів Близнюківського районного суду Харківської області.

[3] Справа № 6-5/11 //Архів Косівського районного суду Івано-Франківської області.

[4] Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 т. / [С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, С. В. Щербак та ін.]; за заг. ред. С. Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С. Я., КНТ, 2010. – Т. 2. – 2009. – С. 18.

[5] Справа № 6-106/11 //Архів Євпаторійського міського суду Автономної Республіки Крим.

[6] Цивільний процесуальний кодекс України. – С. 19.

Резюме

У статті аналізується сутність процедури визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню, наводяться зразки судової практики з цього питання.

Ключові слова: судове рішення, виконавчий лист, боржник.

Резюме

В статье анализируется сущность процедуры признания исполнительного листа не подлежащим исполнению, приводятся примеры из судебной практики по этому вопросу.

Ключевые слова: судебное решение, исполнительный лист, должник.

Summary

The article analyses the essence of procedure a confession of receiving-order such that is not subject to implementation, examples are made from judicial practice through this question.

Key words: court decision, receiving-order, debtor.

Отримано 14.09.2012